

Drepturile fundamentale și dilema loialității: suveranitatea națională față în față cu valorile europene

Fundamental Rights and the Tension of Dual Allegiance: National Sovereignty Facing European Values

Cristian-Vlad PÎRVU¹

Rezumat: Studiul de față își propune să investigheze raportul dintre protecția drepturilor fundamentale și dubla loialitate juridică generată de apartenența unui stat la Uniunea Europeană: loialitatea față de ordinea constituțională națională, pe de o parte, și cea față de valorile și standardele europene, pe de altă parte. În centrul acestei dileme se află suveranitatea statului, confruntată cu presiunea tot mai accentuată a uniformizării europene în domeniul drepturilor fundamentale, o presiune adesea amplificată de contextul politic actual.

Articolul explorează modul în care această tensiune se manifestă în plan juridic și instituțional, pornind de la lipsa de încredere a cetățenilor în actuala arhitectură a instituțiilor statului și continuând cu analiza relației dintre instanțele naționale și cele europene, în special în jurisprudența recentă a Curții Constituționale a României și a Curții Europene a Drepturilor Omului.

De asemenea, este analizat rolul mecanismelor preventive existente, precum controlul de constituționalitate a priori sau mecanismele europene de protecție anticipativă, ca potențiale instrumente de echilibru între cele două tipuri de loialitate juridică.

Prin această abordare, lucrarea propune o reflecție critică asupra viitorului relației dintre stat și Uniune, ridicând întrebări esențiale despre suveranitate, legitimitate și funcționarea coerentă a sistemului de protecție a drepturilor în Europa. Concluzia vizează necesitatea unui dialog juridic autentic și a unei armonizări pragmatice capabilă să respecte specificitatea constituțională a statelor, fără a submina angajamentele asumate în cadrul european.

Cuvinte-cheie: Drepturi fundamentale, loialitate constituțională, suveranitate națională, valori europene, mecanisme preventive

Abstract: This study aims to investigate the relationship between the protection of fundamental rights and the dual legal loyalty arising from a state's membership in the European Union: loyalty to the national constitutional order, on the one hand, and to European values and standards, on the other. At the core of this dilemma lies state

¹ Școala Doctorală a Facultății de Drept, Universitatea din Craiova, pirvu.vlad17@gmail.com

sovereignty, increasingly challenged by the pressure for European uniformity in the field of fundamental rights—pressure often exacerbated by the current political climate.

The article explores how this tension manifests at both legal and institutional levels, starting from citizens' growing distrust in the current institutional architecture of the state and continuing with an analysis of the relationship between national and European courts, with particular focus on recent jurisprudence from the Romanian Constitutional Court and the European Court of Human Rights.

Furthermore, the role of existing preventive mechanisms—such as a priori constitutional review or European anticipatory protection mechanisms—is examined as potential instruments to balance these two forms of legal loyalty.

Through this approach, the paper offers a critical reflection on the future of the relationship between the state and the Union, raising essential questions about sovereignty, legitimacy, and the coherent functioning of the rights protection system in Europe. The conclusion emphasizes the need for genuine legal dialogue and pragmatic harmonization—capable of respecting the constitutional specificity of member states without undermining their commitments within the European framework.

Keywords: Fundamental rights, constitutional loyalty, national sovereignty, european values, preventive mechanisms

1. Introducere

Procesul integrării europene a reprezentat, pentru statele membre ale Uniunii Europene, un demers profund și complex de armonizare normativă, instituțională și axiologică, care a transformat fundamental raporturile dintre ordinea juridică internă și cea supranațională. Dincolo de implicațiile economice și politice, această evoluție a generat o veritabilă reconfigurare a spațiului constituțional național, în sensul în care normele, valorile și deciziile existente la nivel european exercită o influență directă asupra arhitecturii constituționale a fiecărui stat membru.

De-a lungul ultimelor decenii, integrarea europeană a condus la o restructurare profundă a raporturilor dintre dreptul național și dreptul Uniunii Europene, cu un impact deosebit în domeniul protecției drepturilor și libertăților fundamentale. Această dinamică are drept principal scop uniformizarea garanțiilor juridice și consolidarea principiilor statului de drept, dar a generat totodată tensiuni de natură constituțională, politică și instituțională. În acest context, ordinea juridică națională se vede adesea confruntată cu presiunea adaptării la un model supranațional centrat pe valori comune, care însă nu reflectă întotdeauna specificațiile constituționale ale fiecărui stat.

Constituționalismul, văzut la nivel de concept, în accepțiunea sa clasică, are ca punct de plecare ideea unei ordini juridice suverane, organizate în jurul unei constituții adoptate de o comunitate politică determinată. Extinderea competențelor Uniunii Europene și dezvoltarea unui sistem propriu de protecție a drepturilor fundamentale, consacrat prin intermediul Cartei Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene și consolidat prin jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene și a Curții Europene a Drepturilor Omului, au introdus o tensiune

structurală între exigențele unui sistem juridic unitar și principiul autonomiei constituționale a statelor membre.

Această tensiune este accentuată de tendința tot mai pronunțată a instituțiilor europene de a stabili standarde comune în domenii de o importanță ridicată, precum funcționarea justiției, statul de drept sau garantarea libertăților individuale. Deși aceste intervenții urmăresc, cel puțin la nivel declarativ, protejarea valorilor fundamentale ale Uniunii, ele pot fi percepute în practică drept forme de ingerință în spațiul constituțional intern, cu efecte asupra echilibrului puterilor și legitimității democratice naționale.

În cazul României, aceste dinamici capătă o relevanță sporită, în condițiile unui constituționalism relativ tânăr și ale unui stat membru al Uniunii Europene deseori supus monitorizării externe. Acest context generează o dublă provocare: pe de o parte, necesitatea armonizării legislației și jurisprudenței interne cu cerințele ordinii juridice europene, iar pe de altă parte, obligația fundamentală de a menține coerența și supremația constituției naționale în fața cetățenilor, ca expresie a suveranității democratice.

În zona de interes a protecției drepturilor și libertăților fundamentale se poate observa o evoluție de la o preocupare eminamente națională, către o viziune transversală, atent reglementată și supravegheată la nivel european și internațional. Deși constituțiile moderne normează garantarea drepturilor și libertăților de către stat, consacrand caracterul universal și inalienabil al acestora, natura lor juridică nu mai poate fi înțeleasă în afara contextului european în care acționează multiple sfere de interpretare și aplicare.

Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, împreună cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului, constituie repere esențiale pentru standardizarea tratamentului juridic aplicat acestor drepturi. Prin intermediul CJUE și CEDO, ordinea juridică europeană s-a dezvoltat într-o direcție ce implică un grad semnificativ de supraveghere și corectare a deciziilor naționale.

Astfel, garanțiile constituționale tradiționale sunt puse în dialog sau uneori chiar în conflict cu interpretările instanțelor europene, ceea ce determină o transformare a protecției drepturilor atât la nivel supranațional, cât și la nivel preventiv.

În acest sens, accentul pus actualmente pe mecanismele preventive indică schimbarea interesului din zona sancționării încălcării drepturilor spre zona anticipării și a evitării încălcărilor. Această abordare presupune o coordonare mai strânsă între ordinea juridică națională și cea europeană, fără însă a afecta identitatea constituțională a statelor membre.

2. Dubla loialitate juridică: între ordinea constituțională și integrarea europeană

În prezent, Europa se confruntă cu o serie de crize interconectate privind legitimitatea democratică, identitatea constituțională, dar și coerența juridică, crize care pun sub semnul întrebării eficiența și unitatea regimului de protecție a drepturilor fundamentale. Tendințele de centralizare a factorilor de decizie la nivel european coexistă cu reafirmarea suveranității naționale în anumite state membre,

ceea ce generează o fragmentare a spațiului juridic european și o slăbire a încrederii în actorii instituționali.

România se află într-o poziție sensibilă în acest peisaj. Pe de o parte, este obligată să respecte angajamentele asumate ca stat membru al Uniunii și al Consiliului Europei, iar pe de altă parte, se confruntă cu provocări structurale legate de consolidarea statului de drept, de funcționarea justiției și de respectarea garanțiilor constituționale interne.

Supremația Constituției este fundamentul oricărei ordini juridice naționale, iar în România, articolul 1 alin. (5) din Constituție consacră principiul conform căruia respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor este obligatorie. Această supremație este garantată prin mecanismele justiției constituționale, exercitate de atât de Curtea Constituțională, precum și de ceilalți actori instituționali implicați potrivit principiului loialității constituționale.

Constituția României abordează diferențiat aceste problematice. Articolul 10 reglementează principiile generale ale relațiilor internaționale; articolul 11 se referă la tratatele internaționale, în general; articolul 20 reglementează explicit raportul dintre tratatele internaționale privind drepturile omului și dreptul intern; iar articolul 148 consacră statutul special al normelor europene în cadrul ordinii juridice naționale, în contextul integrării României în Uniunea Europeană.

În acest context, abordarea problemei dublei loialități juridice, între fidelitatea față de constituția națională și respectul față de valorile și mecanismele europene, devine una centrală pentru înțelegerea echilibrului necesar într-o democrație constituțională.

Mai mult, apreciez că analiza acestui echilibru este esențială nu doar pentru juriști sau teoreticieni ai dreptului, ci și pentru factorii decizionali, instanțele naționale și europene, precum și pentru cetățenii care resimt efectele acestor tensiuni în planul accesului la justiție, al protecției drepturilor sau al clarității normelor aplicabile. De aceea, tema tratată în acest articol se plasează în centrul dezbaterilor juridice actuale și oferă un cadru necesar pentru reflecție și reformă.

Abordarea conceptului de *loialitate juridică* a reieșit din nevoia de a extinde aria de aplicare a principiului loialității constituționale către ordinea juridică internațională.

Loialitatea constituțională este o instituție care, deși nu este întotdeauna explicit consacrată normativ, joacă un rol esențial în arhitectura oricărui sistem de drept național. În linii mari, ea presupune respectul față de ordinea juridică în care un actor instituțional își desfășoară activitatea, fidelitatea față de valorile fundamentale ale acelei ordini și angajamentul de a acționa în limitele competențelor conferite.

Or, în contextul statelor membre ale Uniunii Europene, acest concept capătă o dimensiune suplimentară dat fiind faptul că pe lângă loialitatea față de ordinea constituțională internă, apare și obligația de loialitate față de ordinea juridică europeană.

Această dualitate este consacrată normativ în dreptul Uniunii Europene prin articolul 4 alineatul (3) din Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE), care

institue principiul cooperării loiale: „În conformitate cu principiul cooperării loiale, Uniunea și statele membre se respectă și se sprijină reciproc în îndeplinirea misiunilor care decurg din tratate”.

Acest principiu impune statelor membre nu doar o obligație de conformare formală, ci și una de comportament instituțional, care vizează inclusiv instanțele de judecată. În interpretarea Curții de Justiție a Uniunii Europene, această obligație presupune, printre altele, și asigurarea aplicării efective a dreptului Uniunii, chiar și în fața unor norme interne contrare.

Din punct de vedere normativ, deși la nivel național principiul loialității constituționale nu este consacrat, acesta este deseori menționat în cadrul deciziilor Curții Constituționale, fiind dezvoltat pe cale jurisprudențială. Acest aspect, însă, lasă loc unor interpretări divergente în situațiile în care cele două loialități intră în conflict. Acolo unde dreptul național impune o interpretare restrictivă sau chiar contrară jurisprudenței europene, loialitatea juridică se transformă într-o dilemă juridico-politică, care afectează coerența normativă și încrederea reciprocă între niveluri.

La nivel doctrinar, loialitatea juridică este analizată ca principiu de comportament instituțional, dar și ca un instrument de legătură între sistemele de drept, văzută ca o *punte de cooperare* ce face posibilă funcționarea sistemelor de drept în cadrul juridic european, iar în lipsa acesteia, sistemul național riscă să devină vulnerabil. Leonard Besselink subliniază că, începând cu Tratatul de la Lisabona, loialitatea juridică se află într-o relație de echilibru cu protejarea identității constituționale naționale, recunoscută prin art. 4(2) TUE².

Relația dintre dreptul intern și dreptul internațional a fost întotdeauna subiect de dezbateră în doctrină, iar de-a lungul timpului, s-au conturat mai multe teorii explicative menite să ordoneze această interacțiune. Astfel, s-a conturat concepția dualistă, potrivit căreia dreptul intern și dreptul internațional constituie două ordini juridice distincte, fiecare având propriul domeniu de aplicare, iar în opoziție, concepția monistă care propune o unificare a celor două ordini prin diferite moduri de aplicare ce dau prevalență fie dreptului intern, fie dreptului internațional.

Chiar și în momentul actual această problemă implică opinii divergente la nivelul literaturii de specialitate, existând autori care apreciază că actuala formulare a art. 11 din Constituția României „a consacrat o viziune dualistă asupra relațiilor dintre dreptul intern și cel internațional public, chiar dacă o viziune dualistă mult atenuată”³, dar și autori care apreciază că reglementarea consacră o viziune monistă în care normele de drept internațional devin automat parte a

² L.F.M. Besselink, National and Constitutional Identity before and after Lisbon, Utrecht Law Review 6(3), 2010, pp. 36-49.

³ Ștefan DEACONU, Elena Simina TĂNĂSECU, Comentariul art. 11 din Constituția României, în Ioan MURARU, Elena Simina TĂNĂSECU (coord.), 2022, *op. cit.*, p. 108.

dreptului intern cât timp „este înlăturată necesitatea de a adopta norme de drept intern prin care statul re-constituie normele internaționale”⁴.

În multe situații, constituțiile naționale nu oferă orientări clare în această privință, evitând adesea asumarea expresă și neechivocă a uneia dintre aceste teorii. Chiar și atunci când formulează o opțiune, aceasta se referă în general la raporturile dintre dreptul internațional convențional și legislația ordinară, fără a clarifica relațiile dintre constituție și dreptul internațional, ori dintre dreptul intern și celelalte surse ale dreptului internațional public.

Actuala dinamică a dreptului internațional tinde să exprime un sistem care recunoaște drepturi și obligații direct aplicabile persoanelor fizice, iar apariția tratatelor internaționale privind drepturile omului, care tind spre obiectivare și universalizare, a afectat serios modelele tradiționale de analiză a raportului dintre dreptul intern și dreptul internațional.

În același timp, apartenența la Uniunea Europeană presupune asumarea supremației dreptului Uniunii în domeniile de competență transferate. CJUE a stabilit, în jurisprudență constantă (ex. cauza Simmenthal, C-106/77), că dreptul Uniunii prevalează chiar și asupra normelor constituționale naționale, dacă acestea contravin normelor europene direct aplicabile⁵.

Această poziție a fost criticată și nuanțată în unele state membre, mai ales prin invocarea *identității constituționale*.

Cu titlu de exemplu, Curtea Constituțională a Germaniei, în deciziile Maastricht și Lisabona⁶, a afirmat că respectarea identității constituționale presupune menținerea anumitor componente esențiale ale suveranității naționale, chiar și în raport cu dreptul UE.

În acest sens se arată că art. 4(2) TUE reprezintă o formă de „corecție” la principiul supremației absolute a dreptului UE, oferind statelor membre o ancoră de legitimitate constituțională în fața unui proces integraționist tot mai ambițios⁷.

Curtea Constituțională a României a reiterat acest aspect în jurisprudența sa recentă, arătând că dreptul UE nu poate prevala asupra prevederilor constituționale esențiale, atunci când acestea sunt în conflict direct. Relevantă în acest sens este Decizia nr. 390/2021⁸, unde CCR a reafirmat supremația Constituției și a contestat interpretarea CJUE privind obligativitatea necondiționată a deciziilor sale pentru instanțele naționale.

De altfel, perioada postcomunistă a Statului Român a fost marcată de o deschidere profundă către valorile occidentale și dreptul internațional, însă această deschidere a existat, în mare parte, la nivel declarativ. Susțin acest lucru deoarece

⁴ Dan Claudiu Dănișor, *Statul român între liberalism și naționalism: o analiză juridică și filozofică a principiilor constituționale*, București, Universul Juridic, 2025, p. 603.

⁵ CJUE, C-106/77 *Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal*, ECLI:EU:C:1978:49.

⁶ Bundesverfassungsgericht, BVerfGE 89, 155 (Maastricht), BVerfGE 123, 267 (Lisabona)

⁷ A. von Bogdandy & S. Schill, *Overcoming Absolute Primacy: Respect for National Identity under the Lisbon Treaty*, *Common Market Law Review* 48(5), 2011, pp. 1417-1454.

⁸ CCR, Decizia nr. 390/2021, Monitorul Oficial nr. 612/2021.

aplicarea efectivă a acestor dispoziții a fost împiedicată de o rezistență profundă, atât la nivel politic, cât și juridic. Deși normele internaționale beneficiau de consacrare constituțională, instanțele și autoritățile naționale au manifestat reticență în a le aplica direct atunci când contraveneau legislației interne, motiv pentru care această tensiune între deschiderea formală și rezistența practică a limitat eficiența reală a integrării dreptului internațional în ordinea juridică română.

Revenind la jurisprudența Curții Constituționale a României, remarc modul în care instanța de contencios constituțional s-a raportat la *valorile și principiile constituționale*, pornind de la textul Constituției care în art. 1 alin. 3 normează conceptul de *valori supreme* și raportându-se în acest fel la valorile pe care se întemeiază Uniunea Europeană.

Se conturează o inversare a raportului tradițional în contextul constituțional românesc, instanța constituțională subliniind că valorile consacrate de Legea fundamentală au caracter axiologic superior și nu pot fi relativizate prin invocarea unor norme europene, dacă acestea contravin identității constituționale naționale.

Prin urmare, se reafirmă prioritatea valorilor constituționale interne față de presiunile de uniformizare provenite din ordinea juridică europeană.

Așadar, loialitatea juridică apare ca un exercițiu de echilibru între două cerințe normative puternice și aparent incompatibile. În lipsa unei ierarhii stabilite între ordinea constituțională și cea europeană, instanțele naționale sunt chemate să navigheze acest spațiu tensionat, adesea fără repere clare, iar singura soluție realistă pare a fi dezvoltarea unui dialog judiciar sincer și a unei cooperări instituționale loiale, în spiritul reciprocității și al respectului constituțional.

3. Suveranitatea națională și presiunea uniformizării europene în domeniul drepturilor fundamentale

Teoria suveranității reprezintă fundamentul conceptului de constituție⁹. În accepțiunea relevantă în studiul de față, suveranitatea nu exprimă libertatea absolută a puterii politice, ci dimensiunea sa juridică prin intermediul căreia puterea este creată prin drept și limitată, totodată, de acesta. Suveranitatea nu poate justifica puterea prin forță, ci prin conformitatea sa cu normele juridice¹⁰. Astfel, suveranitatea nu poate fi văzută drept un atribut discreționar al autorității, ci principiul care îi conferă legitimitate și, în același timp, îi trasează limitele, motiv pentru care se poate afirma că suveranitatea are caracter constituant, fiind cea care fundamentează ordinea juridică, dar nu o poate transcende.

O mențiune pe care o apreciez relevantă în situația actuală este constituită de cele două dimensiuni ale suveranității: suveranitatea internă, care exprimă autoritatea deplină în ordinea juridică națională și suveranitatea externă, ca expresie a autonomiei în raport cu alte state, cea din urmă fiind de multe ori confundată cu independența. Constituția României face o distincție clară între noțiunea de suveranitate externă și cea de independență, fiind relevante în acest

⁹ J. Habermas, *Between Facts and Norms*, MIT Press, 1996, pp. 109-112.

¹⁰ C. Gearty, *Principles of Human Rights Adjudication*, Oxford University Press, 2020.

sens articolele prin care este limitată revizuirea, fiind interzisă modificarea caracterului independent al statului, nefiind însă total interzisă revizuirea caracterului suveran.

Similar a statuat și Curtea Constituțională a României în jurisprudența sa atunci când a subliniat că suveranitatea statului, deși reprezintă o trăsătură definitorie a acestuia, nu este inclusă printre limitele exprese ale revizuirii constituționale prevăzute la art. 148, în timp ce caracterul independent al statului român, consacrat distinct în Constituție așa cum arătam anterior, intră sub protecția acestor limite.

Așadar, se poate afirma că independența reflectă dimensiunea externă a suveranității și garantează libertatea statului de acțiune autonom în planul relațiilor internaționale.

România își poate păstra statutul de stat independent chiar și în condițiile limitării suveranității sale interne, atâta vreme cât această decizie este asumată de puterea constituantă. Distincția dintre suveranitate și independență permite transferul unor competențe interne către entități externe, însă nu autorizează renunțarea la competențele care țin de independența statului, astfel încât statul poate delega atribuții rezultate din suveranitatea internă, dar rămâne singurul în măsură să stabilească întinderea acestor delegări, în virtutea independenței sale.

Concluzia ce se poate desprinde este aceea că suveranitatea internă este susceptibilă de limitare, în timp ce nu pot fi aduse atingeri asupra caracterului independent al statului.

Făcând trecerea către presiunea uniformizării europene, consider relevant a sublinia, pe scurt, câteva aspecte privind mecanismele statului de drept european.

Modelul european al statului de drept se fundamentează pe un set de mecanisme juridice menite să asigure echilibrul, coerența și protecția valorilor democratice în cadrul ordinii constituționale. Printre acestea, se numără în primul rând separația puterilor, ca principiu esențial pentru prevenirea concentrării abuzive a autorității și garantarea funcționării autonome a puterilor statului. În al doilea rând, statul de drept presupune existența unei ierarhii a normelor ce trebuie să fie susținută de mecanisme de control, prin care instanțele de contencios constituțional pot efectua un control efectiv¹¹. În mod esențial, toate aceste instrumente converg spre scopul central al statului de drept care vizează protecția efectivă a drepturilor și libertăților fundamentale, ca expresie a supremației legii și a limitării puterii prin drept.

Sistemul de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale implică trei componente majore: recunoașterea posibilității de apărare a drepturilor printr-un acces efectiv la justiție, exercitată de instanțe independente; consacrarea constituțională explicită a unor drepturi și libertăți cu forță juridică superioară și instituirea unui contencios constituțional destinat să garanteze respectarea acestor drepturi.

¹¹ E. Brems, *The Shaping of National Constitutional Identity in the European Constitutional Order*, *European Law Journal* 16(4)/2010, pp. 433-450.

Apărarea drepturilor și libertăților fundamentale nu poate fi concepută în afara unei instanțe independente și accesibile, care acționează ca garant instituțional al statului de drept.

Pentru ca drepturile și libertățile să fie nu doar proclamate, ci și efective, este esențial ca titularii lor să poată accesa liber o instanță competentă, instituită prin lege, care să asigure o judecată echitabilă, publică și într-un termen rezonabil. Acest ansamblu de garanții consacrat în dreptul internațional ca drept la un proces echitabil și în Constituția României sub forma „accesului liber la justiție”, constituie fundamentul procedural al statului de drept material.

Doar astfel, drepturile și libertățile nu sunt doar simple enunțuri normative, ci componente dinamice ale ordinii juridice, apărute eficient prin mecanisme juridice.

Un element esențial în evoluția statului de drept îl reprezintă constituționalizarea drepturilor și libertăților fundamentale. Dacă inițial protecția acestora se realiza preponderent pe cale jurisdicțională, ca o dimensiune procedurală a accesului la justiție, în timp, ele au fost plasate în centrul ordinii constituționale, devenind norme cu forță juridică supremă. Această dezvoltare semnificativă presupune că drepturile fundamentale nu mai sunt garantate doar în fața abuzurilor individuale sau ale autorității executive, ci și în fața puterii legislative înseși. Astfel, orice intervenție a Parlamentului devine susceptibilă de control din perspectiva respectării acestor drepturi, consolidând statutul Constituției ca garant suprem al libertăților cetățenești¹².

Prezența unei constituții sau a unei declarații formale a drepturilor cu caracter de garanție este astăzi un criteriu fundamental de identificare a unui stat de drept autentic. Constituția nu mai este doar un text de organizare a puterilor publice, ci devine instrumentul prin care se afirmă limitele acestora în raport cu persoanele. Prin urmare, drepturile fundamentale constituționalizate dobândesc o protecție consolidată, care transcende simpla normare legislativă și face parte integrantă din identitatea constituțională a statului.

Pornind de la aceste principii, pot constata că în arhitectura constituțiilor moderne, relația dintre stat și cetățean este clădită pe un principiu esențial, anume impersonalitatea exercițiului puterii.

Or, în contrast cu acest model constituțional, populismul contemporan reînvie o formă de personalizare simbolică a puterii. Liderii politici populiști tind să se autolegitimeze ca expresie directă a „voinței poporului”, substituindu-se instituțiilor și normelor în virtutea unei pretinse conexiuni nemijlocite cu masa electorală. Această strategie afectează tocmai logica impersonală a puterii constituționale întrucât ea transformă deliberarea într-o confruntare de voințe, relativizează separația funcțiilor statale și atacă fundamentele juridice ale legitimității.

¹² G. Nolte, *Constitutionalisation of Human Rights and the Spread of Adamantine Judicial Review in the EU*, în *Comparative Constitutional Law* (ed. M. Rosenfeld & A. Sajó), Edward Elgar, 2012.

Mai mult, discursul politic actual, adoptat din ce în ce mai mult în statele europene, readuce în prim-plan tentația reprezentării selective, în care anumiți lideri sau partide își asumă suveranitatea „în numele grupului. Astfel, membrii organelor deliberative nu mai sunt percepuți ca reprezentanți ai întregului popor, ci ca purtători ai unui mandat politic strict partizan, ceea ce subminează caracterul universal și integrator al democrației constituționale.

În acest sens, populismul deghizat în suveranism devine o formă de regres, contrazicând tocmai principiile fundamentale ale constituționalismului modern, anume neutralitatea instituțională, universalitatea drepturilor și impersonalitatea exercitării puterii.

Într-un stat de drept autentic, drepturile fundamentale nu pot fi negociate în spațiul politic, nici supuse balanței intereselor majoritare. Acest principiu derivă din existența unei justiții autonome, separată de orice sursă politică sau socială a dreptului, care garantează indivizilor protecție împotriva arbitrarului legislativ și împotriva normelor impuse prin practici colective. În acest cadru, drepturile sunt inalienabile, fiind protejate nu doar în fața instituțiilor statului, ci și în fața presiunilor exercitate de normele sociale, non-juridice.

Această viziune intră în contrast direct cu discursul populist, care promovează ideea suveranității nelimitate a voinței majoritare și transformă interesele conjuncturale ale „poporului” într-o sursă legitimatoră absolută a normei. Într-o astfel de logică, protecția constituțională a drepturilor riscă să fie percepută ca un obstacol în calea „voinței populare”, iar justiția independentă este frecvent delegitimată ca fiind „antidemocratică” sau „ruptă de realitate”. Tocmai de aceea, menținerea distincției clare între ceea ce este negociabil politic și ceea ce este intangibil juridic devine vitală pentru supraviețuirea statului de drept în fața tentației populiste de a relativiza libertatea sub pretextul legitimității electorale.

În acest context, în care populismul tinde să fragilizeze principiile constituționale prin personalizarea puterii și relativizarea drepturilor, devine cu atât mai relevantă examinarea tensiunilor emergente în raporturile dintre ordinea constituțională națională și constrângerile provenite din apartenența la o comunitate juridică supranațională. Astfel, fenomenul populist intern se intersectează cu provocările integrării europene, punând sub presiune nu doar arhitectura instituțională a statului de drept, ci și echilibrul delicat dintre suveranitatea națională și valorile comune ale Uniunii Europene.

Procesul de integrare europeană a fost însoțit, încă de la începuturile sale, de o dinamică tensionată între ordinea juridică națională și cea a Uniunii Europene. Această tensiune nu trebuie înțeleasă ca o simplă coliziune tehnică de norme, ci mai ales ca o confruntare de legitimități: pe de o parte, suveranitatea constituantă a statului, exprimată prin supremația constituției naționale, iar pe de altă parte, exigențele uniformizării europene și imperativele aplicării unitare a dreptului UE.

Tensiunea se accentuează în contextul politic actual, în care discursul populist capitalizează pe ideea suveranității naționale amenințate, prezentând integrarea europeană drept o formă de dominație externă. Acest tip de retorică

pune presiune nu doar pe instanțele naționale, ci și pe coeziunea proiectului european, transformând conflictul juridic într-o miză ideologică.

Tocmai de aceea, consider oportun să afirm faptul că raportul dintre dreptul intern și cel european nu este stabil, ci oscilant, negociat constant între cerințele unității europene și nevoia de protecție a specificului constituțional național. În acest echilibru fragil, rolul autorităților naționale devine esențial pentru evitarea unei fragmentări juridice sau a unei uniformizări care ignoră pluralismul constituțional.

Unul dintre cele mai subtile riscuri generate de procesul de armonizare juridică la nivel european este tendința de cristalizare a unui „standard minim comun” în materie de drepturi fundamentale și principii constituționale. Acest standard, deși este menit să asigure o bază uniformă de protecție a drepturilor în toate statele membre ale Uniunii Europene, poate produce efecte adverse asupra specificului constituțional național și asupra identității juridice a fiecărui stat.

În esență, ideea unui standard comun presupune stabilirea unui nucleu de garanții juridice minimale care trebuie respectate de toate sistemele naționale. Cu toate acestea, odată ce acest standard devine criteriul unic de referință, există riscul ca sistemele constituționale naționale mai avansate în protejarea drepturilor să fie constrânse să renunțe la propriile exigențe superioare în favoarea conformării la o medie europeană.

Acest fenomen, deseori ignorat în dezbaterile publice, generează o formă de nivelare juridică în jos, prin care identitățile constituționale naționale sunt erodate nu prin impuneri directe, ci prin presiunea convergenței. Dintr-un instrument de progres, dreptul european riscă astfel să devină o forță de omogenizare, care subminează pluralismul constituțional și tradițiile juridice interne.

În cazul României, acest pericol este amplificat de o cultură juridică încă aflată în tranziție și de o tendință accentuată a factorului politic de a instrumentaliza dreptul european în funcție de interese conjuncturale.

Riscul unui standard minim comun afectează nu doar arhitectura constituțională, ci și calitatea democrației. Dacă drepturile devin uniforme doar în aparență, iar mecanismele de protecție se diluează în practică, cetățenii pierd încrederea în statul de drept. Această percepție fragilizează instituțiile, favorizează discursul populist și alimentează o opoziție reactivă față de proiectul european.

Analiza raportului dintre suveranitatea națională, loialitatea constituțională și presiunea uniformizării europene evidențiază complexitatea și fragilitatea echilibrului dintre ordinea juridică internă și cea supranațională. Suveranitatea, înțeleasă nu ca o expresie a unui drept absolut al statului, ci ca fundament normativ al ordinii juridice, rămâne esențială în configurarea competențelor interne. Distincția dintre suveranitate și independență permite o anumită flexibilitate în cooperarea europeană, dar impune și limite ferme.

În acest cadru, drepturile și libertățile fundamentale se transformă într-un barometru al calității statului de drept. Constituționalizarea lor, mecanismele de protecție și independența justiției nu mai pot face obiectul unei negocieri politice și nu mai pot fi relativizate prin discursuri suveraniste de tip populist. Tensiunile

dintre ordinea juridică națională și dreptul european nu trebuie tratate ca rupturi, ci ca spații de dialog constituțional, în care identitatea națională nu este un obstacol, ci o garanție a pluralismului democratic. În acest sens, limitarea protecției drepturilor la un standard minim comun este nu doar riscantă, ci inacceptabilă într-o Europă a valorilor și a diversității.

Viitorul relației dintre stat și Uniunea Europeană depinde de capacitatea ambelor niveluri de a recunoaște și respecta legitimitatea și specificitatea celuilalt. O integrare autentică nu poate fi realizată prin impunere sau nivelare, ci doar prin armonizare și dialog juridic. Constituționalismul modern nu este incompatibil cu proiectul european, chiar dimpotrivă, el poate oferi un cadru solid pentru afirmarea unei democrații pluraliste și a unei protecții efective a drepturilor fundamentale, cu mențiunea de a exista condiția esențială de a exista o distincție clară între ceea ce este negociabil politic și ceea ce este inalienabil juridic.

4. Concluzii

Pornind de la cele arătate pe parcursul studiului de față, consider că raportul dintre suveranitatea națională, constituționalismul democratic și exigențele integrării europene nu mai poate fi înțeles în termeni rigizi, de opoziție între autonomie și cedare de suveranitate.

Într-un context în care ordinea juridică internă este din ce în ce mai interconectată în relație cu structurile normative supranaționale, devine esențială o regândire a paradigmelor tradiționale.

Suveranitatea nu mai poate fi privită doar ca un zid de protecție în fața influențelor externe, ci un instrument de definire a spațiului de negociere dintre identitatea constituțională proprie și obligațiile asumate în plan european. În acest cadru, rolul constituției naționale nu este diminuat, ci recalibrat, ea devenind nu doar sursa internă a legitimității juridice, ci și modalitatea prin care statul interacționează cu valorile și constrângerile ordinii juridice europene.

Astfel, se conturează necesitatea unui echilibru între două dimensiuni ale loialității juridice, anume fidelitatea față de propria ordine constituțională și angajamentul față de cooperarea europeană. Această dualitate nu trebuie percepută ca o contradicție, ci ca o complementaritate funcțională care presupune atât protejarea identității juridice naționale, cât și asumarea valorilor comune europene. În lipsa acestui echilibru, există riscul unei fragmentări instituționale sau, dimpotrivă, al unei uniformizări rigide care poate aduce atingeri pluralismul constituțional, iar ambele scenarii sunt profund incompatibile cu idealul unei Europe democratice, unite prin diversitate.

Tensiunea dintre supremația constituției naționale și normele de drept european nu este un simplu conflict juridic, ci reflectă o dilemă de fond a democrației contemporane: cum poate fi reconciliată legitimitatea populară exprimată în cadrul național cu standardele comune impuse prin mecanisme supranaționale?

În același timp, tensiunile dintre ordinea constituțională națională și dreptul Uniunii Europene nu sunt doar expresii ale unor conflicte normative, ci și simptome ale unor crize mai profunde precum criza de încredere în instituțiile

democratice, criza de legitimitate a discursului politic și criza de reprezentare în spațiul public. Aceste crize sunt adesea instrumentalizate din punct de vedere politic, în special de curentele populiste care revendică o suveranitate absolutizată și exclusivă, în opoziție cu orice formă de autoritate supranațională. Or, un astfel de discurs nu doar că falsifică sensul constituțional al suveranității, dar contribuie și la subminarea principiilor fundamentale ale statului de drept amintite anterior, impersonalitatea puterii, universalitatea drepturilor, independența justiției.

Pentru a proteja aceste valori, este necesar un efort concertat de consolidare a culturii constituționale, atât la nivel instituțional, cât și în rândul societății. Doar o societate conștientă de semnificația profundă a drepturilor fundamentale și a limitelor legitime ale puterii poate reacționa coerent în fața tentației autoritariste. În acest sens, rolul instanțelor constituționale devine din ce în ce mai important în menținerea unui cadru axiologic stabil, în care drepturile să nu fie relativizate în funcție de presiuni politice sau majoritare.

În locul unei dezbateri strict tehnice despre ierarhia normelor, este nevoie de o reflecție critică asupra formei pe care o ia loialitatea în spațiul european, nu doar ca obligație juridică, ci ca o practică de conlucrare, în care interpretarea valorilor comune nu este monopolizată, ci construită. Din această perspectivă, tensiunea dintre suveranitate și integrare poate deveni productivă, dacă este abordată ca un catalizator al dialogului, iar nu ca o ruptură de sistem.

Mai mult, este esențial ca instanțele naționale și europene să dezvolte un dialog autentic, bazat pe respect reciproc și pe recunoașterea valorilor comune, dar și a particularităților constituționale legitime. Nu este vorba despre impunerea unui model unic de protecție a drepturilor, ci despre o armonizare a diferențelor într-un cadru coerent, în care fiecare stat contribuie la construcția unui standard real, iar nu unul minimal de protecție. În acest sens, conceptul de „standard minim comun” trebuie reanalizat critic, pentru a evita efectele sale potențial nivelatoare și a permite statelor să mențină sau să dezvolte standarde superioare de protecție constituțională, fără a intra în conflict cu obligațiile europene.

În concluzie, viitorul constituționalismului în Europa depinde de capacitatea sistemelor juridice naționale și europene de a cultiva o relație de echilibru, dialog și complementaritate. În acest proces, conceptul de loialitate juridică trebuie depășit ca simplă obligație formală și reinterpretat ca responsabilitate activă în apărarea unui spațiu comun de drept, pluralism și demnitate umană. Numai astfel putem vorbi despre o veritabilă integrare juridică europeană care să nu se realizeze în detrimentul identităților constituționale, ci prin afirmarea și protejarea lor, în numele unei democrații care nu este doar procedurală, ci profund valorică.

Referințe

- Besselink, L.F.M., *National and Constitutional Identity before and after Lisbon*, *Utrecht Law Review* 6(3), 2010.
- Brems, E., *The Shaping of National Constitutional Identity in the European Constitutional Order*, *European Law Journal* 16(4)/2010.
- Dănișor, D.C., *Modernitate, liberalism și drepturile omului. Drept constituțional și instituții politice*, Vol. I, Ed. Simbol, Craiova, 2018.

- Dănișor, D.C., *Statul român între liberalism și naționalism: o analiză juridică și filozofică a principiilor constituționale*, București, Universul Juridic, 2025.
- Deaconu, Ș., Tănăsescu, E. S., Comentariul art. 11 din Constituția României, în Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu (coord.), 2022.
- Gearty C., *Principles of Human Rights Adjudication*, Oxford University Press, 2020.
- Habermas, J., *Between Facts and Norms*, MIT Press, 1996.
- Kelsen, H., *La garantie juridictionnelle de la Constitution*, RDP, 1927.
- Malenovsky J., *Dix ans après la chute du Mur: les rapports entre le droit international et le droit interne dans les constitutions des pays d'Europe centrale et orientale*, Annuaire Français de Droit International, vol. 45, 1999.
- Motoc, I., Dialogul dintre instanțele internaționale și instanțele constituționale în Revista Forumul Judecătorilor, nr. 4/2020.
- Muraru, I., Tănăsescu E.S. (coord.), *Constituția României. Comentariu pe articole*, ed. 2, Editura C.H. Beck, București, 2019.
- Nolte, G., *Constitutionalisation of Human Rights and the Spread of Adamantine Judicial Review in the EU*, în Comparative Constitutional Law (ed. M. Rosenfeld & A. Sajó), Edward Elgar, 2012.
- Safta, M., *Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. Teoria generală a dreptului constituțional. Drepturi și libertăți*, ed. a VIII-a, Editura Hamangiu, București, 2023.
- Tiniere, R., Vial, C., *La protection des droits fondamentaux dans l'Union européenne*, Bruxelles, Bruylant, 2015.
- von Bogdandy A. & Schill, S., *Overcoming Absolute Primacy: Respect for National Identity under the Lisbon Treaty*, Common Market Law Review 48(5), 2011.